

ΕΙΔΙΚΑ ΑΡΘΡΑ

**Αγγειοχειρουργική και αντιγήρανση:
Ατενίζουμε τον ήλιο ενώ γερνάμε****Δ. Σ. Γ. Γεωργόπουλος*****Ούτε ο ήλιος ούτε ο θάνατος μπορούν να ειπωθούν κατάματα.
Francois de la Rochefoucauld (1613-1680)¹***

Ιδιαίτερη είναι η θέση της Ιατρικής στην αντιμετώπιση των προβλημάτων του σώματος και της ψυχής. Προνομακική είναι η θέση της αγγειοχειρουργικής αφού με την έγκαιρη παρέμβασή της προλαμβάνει, θεραπεύει, βελτιώνει την ποιότητα της ζωής και επιμηκύνει τη διάρκειά της. Μειώνει με αυτό τον τρόπο σημαντικά τη μόνιμη αναπηρία και την κατάκλιση, τις ανυπολόγιστες ατομικές, οικογενειακές και κοινωνικές συνέπειες καθώς και τις μεγάλες δαπάνες για τη νοσηλεία των ασθενών αυτών.

Από την αρχαιότητα, η ιατρική υπηρετεί τρεις στόχους: την ελαχιστοποίηση του πόνου, τη θεραπεία των παθήσεων και την επιμήκυνση της ζωής καθυστερώντας το θάνατο. Από την άλλη μεριά, η θρησκεία παρηγορεί τον πιστό - εφόσον ακολουθεί τους κανόνες της - τον ανακουφίζει και τον ανταμείβει στη μελλοντική ζωή.

Μετά από σαράντα χρόνια υπηρεσίας στην ιατρική και την αγγειοχειρουργική έχω απαλλαγεί από τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του γιατρού, ασχολούμενος με τις δραστηριότητες που προάγουν μια καλύτερη ποιότητα ζωής. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μέχρι σήμερα έλειπε η ποιότητα. Σκοπός του άρθρου είναι να μοιραστώ μαζί σας ορισμένες σκέψεις μου για τη γήρανση - αντιγήρανση, όχι ως αγγειοχειρουργός, ούτε ως δάσκαλος ή κήρυκας αλλά μάλλον ως «μεταβιβαστής» ή «μεταφορέας» απόψεων, με την έννοια που προσέδωσε ο φιλόσοφος και μαθηματικός Bertrand Russell (1872-1970): «Οι άνθρωποι γεννήθηκαν για να πεθάνουν. Μερικοί αφήνουν ελάχιστα ίχνη, ενώ άλλοι μεταβιβάζουν κάτι καλό ή κακό στις επόμενες γενιές. Ο άνθρωπος του οποίου οι σκέψεις και τα αισθήματα εμπλουτίζονται από την ιστορία, επιθυμεί να είναι μεταφορέας ιδεών και να μεταβιβάσει, όσο αυτό είναι δυνατόν, αυτό που οι διάδοχοί του θα κρίνουν ότι ήταν καλό»². Δεν επιθυμώ, ούτε το βρίσκω αναγκαίο, να παρουσιάσω αποδείξεις του οφέλους του αδιαφιλονίκητου ρόλου της αγγειοχειρουργικής για τους ανθρώπους, ιδιαίτερα της μεγάλης ηλικίας. Οι

Δρας Παν/μίων Βόννης και
Αθηνών, πρώην
Δ/ντής Αγγειοχειρουργικών
Τμημάτων στα Νοσοκομεία
Ελπίς και Κωνσταντοπούλειο
- Αγία Όλγα
(1985/92-1996/06)

χειρουργικές τεχνικές της αγγειοχειρουργικής απαιτούν, ως γνωστόν, ένα πραγματικό έρωτα για την τελειότητα και εξαιρετική απόδοση ώστε να ανταγωνιστούμε τη σοφία της φύσης. Αυτές οι τεχνικές ήταν πριν από χρόνια ανέφικτες ή άγνωστες. Διερωτώμαι:

1. Οι ιατρικές μας πράξεις, οι χειρουργικές επεμβάσεις, έχουν όλες στόχο τον άρρωστο ή υπηρετούν τις ανάγκες μας, τους φόβους μας;

Συχνά ακούμε τους γιατρούς να λένε στον άρρωστο: «Ξέρετε, φοβάμαι ότι το πρόβλημά σας είναι σοβαρό». Το ιατροκεντρικό σύστημα πρέπει να γίνει πάλι ανθρωποκεντρικό. Από την άλλη μεριά, η εξειδίκευση έχει προσφέρει μεγάλες υπηρεσίες στον άνθρωπο, αλλά επίσης έχει «κατακερματίσει» τον άνθρωπο. Ένα είδος επανένωσης είναι απαραίτητο, ώστε να αντιμετωπιστεί ο άνθρωπος ως σύνολο. Επιτακτική είναι η ανάγκη να επιστρέψουμε στην αντίληψη του Ιπποκράτη της ολιστικής προσέγγισης του αρρώστου.

Σήμερα η υγεία και η ζωή είναι κάτω από τη μεγάλη πίεση των δαπανών. Όλα κοστίζουν. Η φροντίδα της υγείας έχει γίνει περισσότερο θέμα της οικονομίας παρά της ιατρικής. Έτσι, αυτοί που μπορούν να αντέξουν τις δαπάνες μπορούν και να χαρούν. Ιδιαίτερα κατά την παρούσα οικονομική κρίση επιβάλλεται να επανεισάγουμε την παλαιά αλλά ξεχασμένη ιδέα ότι ο άνθρωπος είναι το κέντρο της οικονομίας και των πολιτικών της. Τα δικαιώματα του ανθρώπου, η κοινωνική συνοχή και η κοινωνική δικαιοσύνη δε θα πρέπει να θυσιάζονται στο βωμό της ανταγωνιστικότητας και του κέρδους του κεφαλαίου.

2. Η τεχνολογία υπηρετεί τον άνθρωπο ή τον υποδουλώνει;

Με τη βοήθεια της τεχνολογίας, η ιατρική κατάφερε να περιορίσει τη θνησιμότητα και να αυξήσει το μέσο όρο της ζωής. Ελλοχεύει όμως ο κίνδυνος αντί να υπηρετεί τον άνθρωπο να λειτουργήσει κυριαρχικά επάνω του. Ο γιατρός με τη βοήθειά της αισθάνεται μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και ο άρρωστος ασφάλεια. Το παράπονο των αρρώστων όμως είναι ότι αισθάνονται περισσότερο ως μηχανή και αντικείμενο παρά ως προσωπικότητα. Καθιστά δηλαδή η τεχνολογία τον άνθρωπο λιγότερο ανθρώπινο, ενώ δημιουργεί εξωπραγματικές ελπίδες και τον πρωφανή πειρασμό να θεωρηθεί ο γιατρός ως «θεός». Η

τεχνολογική κυριαρχία επέβαλε ένα μοντέλο ανθρώπου που επιβιώνει αλλά δε ζει. Ο άνθρωπος πρέπει να νιώθει και να αντιμετωπίζεται ως άνθρωπος στις ελπίδες, τους πόθους και τους στόχους του.

3. Η έρευνα είναι προσανατολισμένη στον άρρωστο ή στο γιατρό;

Ο κόσμος γενικά πιστεύει ότι οι γιατροί ενδιαφέρονται περισσότερο για την ασθένεια ως ερευνητικό αντικείμενο, παρά για τους ασθενείς ως πάσχουσα προσωπικότητα. Αυτοί που χρηματοδοτούν την έρευνα έχουν διαρκώς αυξανόμενη δύναμη επιρροής και ελέγχου επάνω στην ιατρική. Και η ανθρώπινη επικοινωνία τείνει να αντικατασταθεί από τη μηχανική εξάρτηση. Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί αυτό που όλοι γνωρίζουμε, ότι δηλαδή ασθενείς με κάθε είδους επιπλοκές και προβλήματα υγείας συχνά έχουν μια ομαλή εγχειρητική και μετεγχειρητική πορεία, ενώ ανέλπιστες επιπλοκές μπορεί να εμφανιστούν σε εκείνους που οι προεγχειρητικές εξετάσεις δεν αναδείκνυαν τον παραμικρό κίνδυνο. Από την άλλη, η δυνατότητα εφαρμογής μιας τεχνικά επιτυχημένης εγχείρησης δε σημαίνει επίσης και μια επιτυχημένη θεραπεία. Στην ιατρική, όπως και στην καθημερινή ζωή, είμαστε υποχρεωμένοι να σεβόμαστε τα όρια της ζωής. Ο άνθρωπος θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να αποθάνει καθώς δεν μπορεί να ξεπεράσει το όριο που επιτρέπει η κατάσταση των αγγείων του. Σεβαστό θα πρέπει να είναι το δικαίωμά του αυτό και να μην ταλαιπωρείται, να μη βασανίζεται από τις ιατρικές παρεμβάσεις.

Ο άνθρωπος αντιμετώπιζε πάντοτε δύο βασικούς φόβους: τα φαινόμενα της φύσης και το θάνατο. Οι φόβοι αυτοί, που πηγάζουν από την άγνοια, υφίστανται και σήμερα, αν και ο άνθρωπος ταξιδεύει στο διάστημα και ανακαλύπτει το σύμπαν.

Το άπειρο θα υπάρχει για πάντα σε αντίθεση με την ανθρώπινη μοίρα* επειδή ο θάνατος πάντα θα υπάρχει σε αντίθεση με τη ζωή. Η υποκειμενική, αλλά όχι ορθή αντίληψη όλων αυτών των αντιθέσεων, οδηγεί σε σύγχυση, η σύγχυση σε άγνοια και η άγνοια σε φόβο. Ο Francis Bacon (1561-1626 μ.Χ.) είπε: «Τίποτα δεν είναι πιο τρομερό παρά ο ίδιος ο φόβος»³. Ο Αναξαγόρας (428 π.Χ.) και ο Εμπεδοκλής (500 π.Χ.) έλεγαν ότι: «Οι άνθρωποι αποκαλούν θάνατο κάτι που είναι απλά η αποσύνδεση των στοιχείων»⁴. Οι αρχαίοι έλληνες

*μόρος (μείρομαι, ρίζα: μερ-, μέρος) = μοίρα, τύχη, ειμαρμένη, πεπρωμένο του ανθρώπου, όλεθρος, θάνατος, νεκρός, πτώμα. Δημητράκου Δ. Μέγα Λεξικό Όλης της Ελληνικής Γλώσσας. Δομή, Αθήνα, 1953, σελ. 4759

θεωρούσαν το Σύμπαν ως τη συνύπαρξη του Χάους και του Κόσμου. Ο Κόσμος δε δημιουργήθηκε για τον άνθρωπο, ούτε είναι εναντίον του. Από ανθρώπινη ή ανθρωπολογική άποψη ο Κόσμος αυτός καθεαυτός δεν είχε καμιά σημασία. Υπάρχει, έχει τη δική του τάξη πραγμάτων και ο άνθρωπος γεννιέται και πεθαίνει μέσα σ' αυτόν. Όταν πεθάνει όλα τελειώνουν. Οι άνθρωποι και τα ζώα δεν είναι δημιουργήματα των θεών, η ιδέα της αμαρτίας τους ήταν άγνωστη και δεν υπήρχε υπόσχεση και επιβράβευση ή τιμωρία ή ελπίδα για μια καλύτερη ζωή μετά το θάνατο⁴.

Ο Επίκουρος (341-271 π.Χ.) πίστευε ότι η σωστή αντίληψη για τη Φύση και το Σύμπαν επιτυγχάνει την ηρεμία της ψυχής, άρα εξασφαλίζει την ελεύθερη σκέψη. Καταπολέμησε με όλη του τη δύναμη το φόβο του θανάτου, όπως καταπολέμησε και το φόβο για τους θεούς και τη «μεταθανάτια ζωή», στοιχεία της τότε κυρίαρχης ιδεολογίας. Θεωρούσε ότι ο φόβος δεν είναι τίποτα άλλο παρά δεσμά και καταπίεση για τον άνθρωπο και διεκήρυττε ότι η ευτυχία - το ύψιστο αγαθό - πάει χέρι χέρι με την ελευθερία⁶. Αυτή η ελευθερία δεν είναι η απόλυτη ελευθερία της αναρχίας, είναι η ελευθερία μέσα στα πλαίσια της διανόησης. Ο ελεύθερα σκεπτόμενος άνθρωπος θα πρέπει να απελευθερωθεί από δύο πράγματα: τη δύναμη της παράδοσης και την τυραννία των δικών του παθών. Δεν υποχωρεί στην εξουσία των άλλων και δεν υποκλίνεται στις δικές του επιθυμίες, αλλά κάνει αποδεκτά αυτά που αποδεικνύονται. Εάν επιτρέψει να κυριευθεί από ένα φόβο γρήγορα θα καταληφθεί και από άλλους. Η ουσία του εγχειρήματος για την ελεύθερη σκέψη βρίσκεται μέσα στην προσωπική μας ζωή.

Στην Επιστολή του στον Μενικέα, ο Επίκουρος έγραφε: «Ο θάνατος δε μας αφορά. Επειδή κάθε καλό και κακό βασίζεται στις αντιλήψεις των αισθήσεων. Και φυσικά, ο θάνατος σημαίνει το τέλος των αισθήσεων. Και έτσι η σωστή γνώση ότι ο θάνατος δε μας αφορά, ότι δεν είναι τίποτα για μας, μας διευκολύνει, μας δίνει την δυνατότητα να αξιοποιήσουμε την πρόσκαιρη ζωή, μια και δεν της αποδίδει άπειρη συνέχεια, ενώ συγχρόνως μας απαλλάσσει από τον πόθο της αθανασίας. Γιατί μέσα στη ζωή, δεν υπάρχει τίποτα το φοβερό για εκείνον που κατανόησε καθαρά ότι δεν είναι τρομερό να μη ζει. Ανόητος λοιπόν είναι εκείνος που λέει ότι φοβάται το θάνατο, όχι γιατί θα υποφέρει όταν έλθει, μα γιατί θα βασανίζεται όσο σκέπτεται το αναπόφευκτο του ερχομού του. Γιατί, εφόσον δε μας καταθλίβει η παρουσία κάποιου πράγματος, άδικα μας τυραννά η αναμονή του. Λοιπόν, το πιο φοβερό κακό, ο θάνατος, δε μας αφορά, γιατί εφόσον υπάρχουμε εμείς δεν υπάρχει ο θάνατος. Και όταν έλθει ο θάνατος, εμείς πια δε θα

υπάρχουμε. Δηλαδή ο θάνατος δεν αφορά ούτε τους ζωντανούς ούτε τους πεθαμένους. Πολλοί όμως άνθρωποι, μπροστά στο θάνατο, άλλοτε λιποψυχούν, γιατί τον βλέπουν ως το μεγαλύτερο κακό και άλλοτε τον ποθούν, γιατί τον θεωρούν ανάπαυση από την ανία της ζωής. Όμως ο μυαλωμένος άνθρωπος, ο σοφός άνθρωπος, ούτε απαρνιέται τη ζωή, ούτε φοβάται να μη ζει, ούτε νομίζει πως είναι κακό να μη ζει. Αλλά, όπως και στο φαγητό, δε διαλέγει εκείνο που είναι περισσότερο, μα εκείνο που είναι πιο νόστιμο, έτσι δεν επιδιώκει τη μακρότερη, μα την ευτυχέστερη ζωή. Όποιος συμβουλεύει το νέο άνθρωπο να προσπαθεί να ζει καλά και το γέρο να προσπαθεί να έχει καλό τέλος, αυτός είναι άμυαλος, όχι μονάχα γιατί ο άνθρωπος επιθυμεί να ζει καλά, αλλά γιατί η φροντίδα για καλή ζωή είναι ταυτόχρονα και μέριμνα για καλό θάνατο. Ακόμη χειρότερος όμως είναι εκείνος που λέει ότι καλό είναι να μη γεννιέται κανείς, μα αν γεννηθεί καλό είναι να περάσει, όσο γίνεται πιο γρήγορα, την πύλη του Άδη. Αν πιστεύει αυτό που λέει, τότε γιατί δεν αποχωρεί από τη ζωή; Αφού του είναι εύκολο να το κάνει οποτεδήποτε, αν το πιστεύει ακράδαντα. Αν όμως, αστειεύεται, τότε δε μιλά σοβαρά για πράγματα που δεν επιδέχονται αστεία. Είναι ανάγκη να θυμόμαστε ότι το μέλλον, ούτε βρίσκεται στα χέρια μας, στην εξουσία μας, ούτε ολότελα αποκλείεται για μας. Έτσι δεν επιτρέπεται ούτε με απόλυτη σιγουριά, να το αντιμετωπίζουμε, ούτε να απελπιζόμαστε πως σίγουρα δεν πρόκειται να έρθει»⁵.

Σήμερα, σε αντίθεση με τη φιλοσοφία του Επίκουρου, συλλαμβάνουμε τους εαυτούς μας να είμαστε αιχμάλωτοι των παθών μας, πιστεύοντας ότι μπορούμε να σταματήσουμε ή να καθυστερήσουμε τη γήρανσή μας. Αναζητούμε και αγοράζουμε ιατρικές παρεμβάσεις σε μια ατέλειωτη προσπάθεια να φαινόμαστε νεότεροι, να απαλλαγούμε από τα σημάδια της ζωής στο σώμα μας. Ξεχνάμε ότι κάθε ρυτίδα ομολογεί την ιστορία της ζωής μας, τις χαρές και τις λύπες, φωτογραφίζοντας το ταξίδι μας διαμέσου της ζωής. Έχουμε την τάση να «υποχωρούμε στην εξουσία των άλλων και να υποκλινόμαστε στις επιθυμίες μας», στη μοντέρνα τεχνολογία, συμμαχώντας με τις ειδικότητες της ιατρικής που απευθύνονται στη ματαιότητα των δικών μας επιθυμιών. Η τεχνολογία και η έρευνα προσφέρουν κάποια απόδειξη των «θετικών αποτελεσμάτων» της παρέμβασης στα σώματά μας ώστε να φαινόμαστε νεότεροι. Ο ναρκισσιστικός εαυτός μας είναι πιθανώς ικανοποιημένος όταν κοιτά τον καθρέπτη. Κατά περίεργο τρόπο είναι επίσης ικανοποιημένος όταν κοιτά τη μείωση του λογαριασμού μας στην τράπεζα. Στην πραγματικότητα κανένα χειρουργικό μαχαίρι δεν μπορεί να φθάσει στην ψυχή. Πόσο ωραιότερο θα ήταν

εάν μπορούσαμε να συνδυάσουμε τη μεταμόρφωση του εξωτερικού περιβλήματος, της εμφάνισής μας, με αυτή του εσωτερικού μας κόσμου. Το όριο του χρόνου όμως υπάρχει πέρα από εμάς. Δε θα πρέπει να τρέφουμε φρούδες ελπίδες για την επιμήκυνση της ζωής. Δεν είμαστε στον κόσμο αυτό παρόντες για πάντα. Ας φροντίσουμε την υγεία μας μέχρι το τελικό όριο. Τι κάνουμε όμως στην πραγματικότητα; Υπάρχει η εντύπωση ότι παραμελούμε την υγεία μας, παραμελούμε τον εαυτό μας. Λίγο ενδιαφερόμαστε για την καθημερινότητα. Ίσως αν γνωρίζαμε ότι θα υπάρχουμε για πάντα θα φροντίζαμε με καλύτερο τρόπο τον εαυτό μας. Αυτό πιθανόν να συνδέεται με την πίστη, τη δοξασία της αθανασίας.

Αναφορικά με την αθανασία, επικαλούμαι τον Bertrand Russell, που πριν από χρόνια έγραφε ότι: «Το ερώτημα της αθανασίας μπορεί να επαναδιατυπωθεί, εάν λάβουμε υπόψη μας τις μοντέρνες θεωρίες ότι οι σκέψεις και τα αισθήματά μας, ενόσω ζούμε, συνδέονται μεταξύ τους με τη μνήμη και την πείρα. Μπορούμε να διερωτηθούμε, κατά πόσον μετά το θάνατό μας θα υπάρχουν ακόμη σκέψεις και αισθήματα που θα θυμούνται αυτά που είχαμε όταν ζούσαμε στη γη. Διότι αν υπάρχουν, θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι ακόμη ανήκουν σε εμάς, με την έννοια που οι σκέψεις και τα αισθήματα ανήκουν σε μας σε αυτή τη ζωή. Διατυπωμένο με αυτό τον τρόπο, θα πρέπει να λεχθεί ότι η αθανασία παρουσιάζεται ως υπερβολικά απίθανη. Η μνήμη είναι γνωστό ότι συνδυάζεται με τον εγκέφαλο και δεν υπάρχει τίποτα που να συνηγορεί ότι η μνήμη μπορεί να επιζήσει μετά την αποσύνδεση του εγκεφάλου. Αυτό είναι τόσο απίθανο, όσο να επιζήσει η φωτιά αφού κάψει οτιδήποτε μπορεί να καεί σε μια περιοχή. Θα ήταν βέβαια μεγάλη υπερβολή αν λέγαμε ότι γνωρίζουμε ότι αυτό είναι πραγματικά αδύνατο. Σπάνια γνωρίζουμε αρκετά ώστε να πούμε ότι αυτό ή εκείνο δεν μπορεί να συμβεί. Αλλά κάτω από τις γνωστές επιστημονικές συνθήκες, αναγνωρίζοντας τη στενή σχέση της οργάνωσης του πνεύματος και του εγκεφάλου, μπορούμε να πούμε ότι η επιβίωση του ενός χωρίς το άλλο παραμένει όχι περισσότερο από μια ελάχιστη πιθανότητα, με πολλές αποδείξεις εναντίον και καμιά υπέρ»⁶.

Παρά ταύτα, η πίστη είναι ισχυρή μεταξύ των ανθρώπων. Ο Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) υποστήριζε ότι ο άνθρωπος είναι ένα ζώο που επιθυμεί τη γνώση, ενώ ο Κορνήλιος Καστοριάδης (1922-1997) αντίθετα

υποστήριζε ότι ο άνθρωπος είναι ένα ζώο που δεν επιθυμεί τη γνώση αλλά επιθυμεί την πίστη, και μάλιστα τη βεβαιότητα της πίστης. Έτσι έχουμε την εξήγηση γιατί οι θρησκείες και οι πολιτικές ιδεολογίες έχουν τέτοια δύναμη⁷.

Ο φόβος του θανάτου είναι υπαρκτός και πιθανόν αυτός είναι ο λόγος που αγωνιζόμαστε κάθε μέρα εναντίον του, υποσυνείδητα, με τις διάφορες δραστηριότητές μας. Ο Blaise Pascal (1623-1662) είπε: «Ο μοντέρνος άνθρωπος ζει σε ξέφρενους ρυθμούς, ώστε να λησμονεί ότι είναι θνητός και πως ό,τι κάνει δεν έχει απολύτως κανένα νόημα»⁸. Από την άλλη μεριά, θα πρέπει να αναφερθεί ότι αυτό που αποκαλύπτει η αρχαία ελληνική μυθολογία δεν είναι η αρμονία και το μέτρο, ούτε η εμφάνιση της αλήθειας ως «αποκάλυψης», αλλά η συνύπαρξη του Χάους και του Κόσμου. Μια σύλληψη του Κόσμου κατά την οποία δεν προτείνεται κανένα νόημα για τον άνθρωπο, όπου δεν υφίσταται λύτρωση, ούτε ελπίδα, εκτός από την οιονεί - αθανασία της φήμης (κλέος) και της δόξας (κύδος). Η μοναδική ασφαλής σημασία για κάθε άνθρωπο είναι το μη - νόημα της βεβαιότητας του θανάτου⁹ και για κάθε ον μέσα στον Κόσμο - των θεών συμπεριλαμβανομένων - είναι η Δίκη που εγγυάται την καταστροφή όταν έρθει η ώρα. Υπάρχει δηλαδή ένας Κόσμος που αναδύεται από το Χάος, όπου η ύπαρξη εμφανίζεται ως υπέρβαση, ως Ύβρις⁴. Ο Αναξίμανδρος (610 π.Χ.) είπε ότι: «η απλή ύπαρξη αποτελεί αδικία, υπερβολή, βία»⁴. Ο γερμανός ποιητής Heinrich Heine (1797-1856)* στο ποίημά του Morphine γράφει: «Ο ύπνος είναι καλός, ο θάνατος καλύτερος. Παρά ταύτα θα ήταν καλύτερο να μην είχε γεννηθεί κανείς ποτέ»³. Πράγμα που σημαίνει ότι η απλή ύπαρξη προσβάλλει την τάξη του όντος που είναι επομένως τάξη του μη - όντος. Απέναντι στο γεγονός αυτό δεν υπάρχει καμιά προσφυγή, καμιά δυνατή παρηγοριά. Η Ύβρις δεν μπορεί να διορθωθεί, να ανατραπεί, να απαλειφθεί, παρά μόνο από την καταστροφή. Η μυλόπετρα της απρόσωπης Δίκης αλέθει ακούραστα και συνθλίβει ότι γεννιέται⁴.

Πώς πρέπει να διαχειριστούμε όλες αυτές τις απόψεις, τις φιλοσοφικές σκέψεις; Γιατί όμως φιλοσοφούμε; Γιατί να σπαταλούμε τον καιρό μας σε τέτοια άλυτα προβλήματα; Ο ιστορικός μπορεί να απαντήσει ότι η φιλοσοφία καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις συνθήκες της ζωής μας, αλλά και αντίστοιχα οι συνθήκες της ζωής μας καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη φιλοσοφία μας. Ο Β.

*Το όνομά του φέρει το Πανεπιστήμιο στο Dusseldorf της Γερμανίας.

Russell απαντά ότι η φιλοσοφία είναι για να μας «διδάξει πως να ζούμε χωρίς αναπαυτική βεβαιότητα και χωρίς παρά ταύτα να μας παραλύει η αμφιβολία»¹⁰, ενώ ο Κ. Καστοριάδης αναφέρει ότι: «Δε φιλοσοφούμε για να σώσουμε την επανάσταση, αλλά για να σώσουμε τη δική μας σκέψη και συνοχή»¹¹. Η άποψη του Μάρκου Τούλιου Κικέρωνα (106-43 π.Χ.) ήταν ότι: «Η φιλοσοφία είναι το καλύτερο φάρμακο για το νου»³.

Όπως είναι γνωστό, ο Immanuel Kant (1724-1804) προσπάθησε να απαντήσει σε τρία ερωτήματα: Τι μπορώ να γνωρίζω; Τι πρέπει να κάνω; Τι μπορώ να ελπίζω¹²;

Η πρώτη ερώτηση απαντάται από τη Μεταφυσική, η δεύτερη από την Ηθική και η τρίτη από τη Θρησκεία. Την τρίτη ερώτηση: «Τι μπορώ να ελπίζω;» απάντησαν οι έλληνες πριν 2000 χρόνια, και η απάντησή τους ήταν ΤΙΠΟΤΑ. Και εμείς; «Ούτε η Φύση ούτε η Ιστορία μπορούν να μας πουν τι πρέπει να κάνουμε. Εμείς είμαστε αυτοί που εισάγουμε σκοπούς και νόημα στη φύση και την ιστορία», είπε ο Karl Popper¹³.

Ίσως, τελικά το ουσιώδες να είναι το «αιείν αριστεύειν», όπως είπαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι, να είναι δηλαδή κάποιος πάντα ο καλύτερος των άλλων. Η προσωπική μας λύτρωση μπορεί να επιτευχθεί με το να γίνουμε καλύτεροι σε κάθε τομέα της ζωής, αναζητώντας την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς μας, ελευθερώνοντας τους εαυτούς μας από κάθε φόβο, από όλα τα είδη της καταπίεσης, με τελικό στόχο την ηρεμία, την ειρήνη του πνεύματος. Είναι ευθύνη του καθενός μας να αποφασίσει ποιο «φάρμακο» του αρμόζει καλύτερα ώστε να μπορέσει να ατενίσει τον ήλιο και το θάνατο. Δεν υπάρχει γενική συνταγή κατάλληλη για όλους. Κάθε ένας μας διαλέγει τη δική του.

Η γήρανση είναι ένα φυσικό φαινόμενο, που η επισημότητα δεν έχει μέχρι σήμερα καταφέρει να αναστείλει. Η αγγειοχειρουργική προσφέρει όχι μόνο πρόληψη των παθήσεων των αγγείων, όχι μόνο θεραπεία στις περισσότερες από αυτές αλλά προσφέρει και μία καλύτερη ποιότητα ζωής. Αυτό στην ουσία είναι η επιμήκυνση της ζωής. Αυτό βέβαια κάνει η ιατρική γενικά. Η ποιότητα της ζωής είναι η πραγματική απάντηση όταν μιλάμε για τον αγώνα ενάντια στη γήρανση. Έτσι, εφόσον η ζωή του καθενός είναι σύντομη, δεν υπάρχει λόγος να μην τη ζήσουμε κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Από την άλλη θα πρέπει να επανεισάγουμε ζεστασιά, ανθρωπιά και ενσυναίσθηση στις σχέσεις μας με τον άρρωστο και να προσπαθήσουμε να συνεργαστούμε με τη φύση παρά να προσπαθούμε να την ποδηγετούμε. Βέβαια ότι και να κάνουμε θα πρέπει πάντα να έχουμε υπόψη μας τις δύο αρχές της οικολογίας της δράσης:

1. Κάθε πράξη ξεφεύγει από τις προθέσεις του πράττο-

ντος και εισέρχεται στο παιχνίδι των αλληλεπιδράσεων και αναδράσεων του περιβάλλοντος και μπορεί να προκαλέσει το αντίθετο από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, και

2. Τα μακροχρόνια αποτελέσματα μιας πράξης και οι τελικές συνέπειες είναι απρόβλεπτες¹⁴.

Με αυτές τις σκέψεις κατά νου, θα μπορούσε να προτείνει κάποιος ότι είναι προς όφελός μας να «διασκεδάσουμε» τη ζωή, να αλλάξουμε τον τρόπο που ζούμε, να διορθώσουμε τη δίαίτά μας, να επιλέξουμε όχι την ποσότητα αλλά την ποιότητα στο φαγητό, να ξεκουραζόμαστε κατά τη διάρκεια της ημέρας, να ασκήσουμε το σώμα μας, να περπατήσουμε το απόγευμα, να συναντήσουμε τους παλαιούς φίλους, να απαλλαγούμε από μέρος των ευθυνών μας, να αποφεύγουμε τις προστριβές και τους καυγάδες, να πάμε διακοπές στα ηλιόλουστα μέρη, μια που ο ήλιος αυξάνει τα επίπεδα της σεροτονίνης που καταπολεμά την κατάθλιψη, μια συνηθισμένη κατάσταση για το γηράσκοντα πληθυσμό, να σταματήσουμε να κυνηγάμε τον εαυτό μας, να επιτρέψουμε στον εαυτό μας να μην κάνει τίποτα. Ο στόχος μας θα πρέπει να είναι η ποιότητα της ζωής μας, ενώ δεν πρέπει να ξεχνάμε αυτό που είπε ο Κικέρων (106- 43 π.Χ.): «Δε μου φαίνεται ότι είναι ελεύθερος ο άνθρωπος που δεν μπορεί για κάποιο χρονικό διάστημα να μην κάνει τίποτα»¹¹. Ο Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996) το διατύπωσε με άλλο τρόπο: «Χάσε λίγο από το χρόνο σου για να σου μείνει λίγη αξιοπρέπεια»¹⁵.

ΑΤΕΝΙΖΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΗΛΙΟ ΚΑΤΑΠΡΑΪΝΕΤΑΙ ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ.

Διεύθυνση Αλληλογραφίας

Δημήτρης - Σόλων Γ. Γεωργόπουλος
14578 Εκάλη, Πανδώρας 3
Τηλ.: 210 8143972
E-mail: degeorg@otenet.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Yalom DI. Στον κήπο του Επίκουρου. Αφήνοντας πίσω τον τρόπο του θανάτου. Εκδόσεις Άγρα. Αθήνα, 2008.
2. Russell B. How to read and understand history, στο B. Russell. Understanding History and Other Essays. Philosophical Library. New York, 1957.
3. Seldes G. The Great Thought. Ballantini Books, New York, 1985.
4. Καστοριάδης Κ. Η ελληνική ιδιαιτερότητα. Από τον Όμηρο στον Ηράκλειτο. Σεμινάρια 1982-1983. Εκδόσεις Κριτική. Αθήνα, 2007.
5. Ψυρούκης Ν. Ο Επίκουρος και η Εποχή μας. Ιστορική Τοπο-

- θέτηση. Επικαιρότητα, Αθήνα, 1984.
6. Russell B. The value of free thought, στο B. Russell :Understanding History and Other Essays. Philosophical Library. NewYork, 1957.
 7. Καστοριάδης Κ. Υστερόγραφο στην Ασημαντότητα. Ύψιλον Βιβλία. Αθήνα, 2000.
 8. Καστοριάδης Κ. Η Άνοδος της Ασημαντότητας. Ύψιλον Βιβλία, Αθήνας, 2000.
 9. Εφταλιώτη Α. Ομήρου Οδύσσεια. Έμμετρη μετάφραση. Βιβλιοπωλείο Εστία, Ι.Δ.Κολλάρος & Σία ΑΕ. Αθήνα, 1932.
 10. Russell B. Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας. Ι. Δ. Αρσενίδης & Σία. Αθήνα, 1973.
 11. Roth D. 365 Quotes Maxims and Proverbs Calendar. Workman Publishers, New York, 1989.
 12. Kant I. Κριτική του Καθαρού Λόγου. Υπερβατική Διαλεκτική και Υπερβατική Μεθοδολογία. Μ. Φ. Δημητρακόπουλος, Αθήνα, 1999.
 13. Popper K. Η Ανοικτή Κοινωνία και οι Εχθροί της. Δωδώνη, Αθήνα - Ιωάννινα, 1982.
 14. Morin E, Nair S. Μια Πολιτική Πολιτισμού. Νέα Σύνορα. Αθήνα, 1998.
 15. Ελύτης Ο. Μαρία Νεφέλη. Εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα, 1978.

ΣΗΜΗΡΙΩΤΗΣ
ΝΙΚΟΣ (1911)
«Διάπροντες»,
1949,
14.6x10 εκ.
Ξυλογραφία